

*Розподіл експонатів та видів птахів у колекції А. Грабара за часом
здобування
(збірка зоологічного музею УжНУ)*

Рік	Кількість виготовлених експонатів	Кількість видів
1916	1	1
1919	1	1
1920	4	4
1921	2	2
1922	7	6
1923	9	5
1924	16	12
1925	28	11
1926	16	9
1927	9	8
1928	7	6
1929	4	4
1930	2	2
1931	1	1
1932	0	0
1933	1	1
1934	2	2
1935	1	1
1936-1942	0	0
1943	1	1
1944-1949	0	0
1950	2	2
1951-1955	0	0
1956	1	1
1957	0	0
1958	2	2
Разом	117	25

* - у таблиці наведені відомості тільки „малих” або Грабарівських етикеток.

Звертає на себе увагу відрізок часу між 1920 та 1930 роками. В цей період власне і була сформована збірка, оскільки за 12 років було виготовлено 104 експонати, що складає близько 90 % всієї етикетованої колекції. Дати добування свідчать про планову роботу колектора. Найбільшу кількість птахів Грабар здобув в серпні – лютому 9 – 18, найменшу - в червні липні 3-4 (табл.2).

Таблиця 2.

Видовий склад і терміни здобування птахів у колекції А.Грабара

№ п/п	Вид	Місяць року / к-сть здобутих особин											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1	<i>Milvus migrans</i>				1				1				
2	<i>M.milvus</i>		2	4			1						
3	<i>Pernis apivorus</i>									2			
4	<i>Circus cianeus</i>		1							1	1	1	
5	<i>C.aeruginosus</i>							1				3	
6	<i>C.pygargus</i>					1							
7	<i>C.macrourus</i>					1				2		2	1
8	<i>Accipiter gentiles</i>	1		4						1	3	2	3
9	<i>A.nisus</i>	1		1				1				3	1
10	<i>Buteo buteo</i>		1		1						1	1	
11	<i>B.lagopus</i>	6	2										5
12	<i>Aquila pomarina</i>				2	2			3	1			
13	<i>A. chrysaetos</i>											1	
14	<i>Hieraaetus pennatus</i>					1		1	2	1			
15	<i>Haliaeetus albicilla</i>		1										
16	<i>Falco peregrinus</i>		1			1					1		
17	<i>F.subbuteo</i>				2	3	2	1	1	2	1		
18	<i>F.columbarius</i>			1							1	1	
19	<i>F.vespertinus</i>					1			2				
20	<i>Asio otus</i>												
21	<i>A. flameus</i>											1	1
22	<i>Athene noctua</i>											1	1
23	<i>Strix aluco</i>		1									1	1
24	<i>S.uralensis</i>	1	2										4
25	<i>Tyto alba</i>									1		2	1
Разом:		9	9	8	10	10	3	4	9	11	8	18	18

Примітка: в таблиці не наведені види, у яких відсутні дати добування

З наведеної таблиці видно, що колекція хижих птахів та сов поповнювалась А. Грабарем систематично і послідовно. Найменша кількість особин і видів добувалась у червні – липні, найбільша з вересня до травня. В кількісному відношенні в колекції найбільше експонатів, осінньо – зимового періоду. Така інформація є особливо цінна з огляду на те, що в своїх працях (Грабар 1931, 1942) нерідко обмежується тільки словесним визначення статусу виду і помітні розходження між даними колекції та інформацією в згадуваних працях. З таблиці також видно, що з даного переліку тільки окремі види

можуть бути віднесені до гніздової фауни. З огляду на сучасний статус окремих видів особливо цікавою є інформація про: орла - карлика, сапсана, чеглока, кібчика, лунів. Чисельність добутих особин дає змогу припустити, що ці види були звичайними, а такі види як підорлик малий та чеглок – багаточисельними видами. На жаль, відсутня інформація про дати та місця здобування у таких видів, як: беркут, боривітер звичайний, зміїд, сова біла, пугач, сова болотяна, сич мохноногий, сова яструбина, сова вухата. Фрагментарні відомості у експонатів тих видів, які в найбільшій кількості представлені в музеї. З 29 експонатів яструба великого тільки 12 мають етикетки, так, наприклад, експонатів канюка 17, а етикетованих тільки 4. Експонати інших видів етикетовані не більш ніж на 30%. Вихідним документом зоомузею є інвентарна книга в якій відомості етикеток не відображені. Таким чином весь не етикетований матеріал сьогодні має виключно естетичну цінність. Єдиним джерелом інформації про ці види можуть бути праці Страутмана Ф.Й. (1954, 1963), де автор дає відомості про дати і місця здобування Грабарем окремих видів. Очевидно Страутман бачив колекцію до її продажі університету.

Особливої уваги заслуговує аналіз місць здобування особин, така інформація найбільше цікавить спеціалістів, що цікавляться орнітофауною регіону Закарпаття. Географія зборів Грабаря, згідно інформації етикеток, охоплює сучасне західне Закарпаття та східну Словаччину. Всього виявлено 42 пункти добування, їх розподіл за сучасними адміністративними одиницями наведено в табл. 3, вони також зображені на карті-схемі.

Таблиця 3.
Географічний розподіл місць здобування птахів з колекції А.Грабарем
(згідно з сучасним адміністративним поділом)

Адміністративна одиниця	Кількість здобутих особин	Кількість видів
Східна Словаччина	26	15
Ужгород	30	12
Ужгородський район	28	13
Мукачівський р-н	2	1
Берегівський р-н	2	2
Виноградівський р-н	2	2
Іршавський р-н	4	5
Свалявський р-н	1	1
Перечинський р-н	3	2
Великобрезнянський р-н	2	2
Воловецький р-н	1	1
Тячівський р-н	1	1

Примітка: 16 експонатів не мають відомостей про місце здобування.

Проаналізована колекція сформована на основі матеріалу зібраного в двох територіальних локалітетах – межиріччя рік Уж – Латориця (Закарпатська область), та Тиса - Бодрог (Східна Словаччина). Екземпляри з інших точок ймовірно випадково потрапляли до рук А. Грабара завдяки особистим контактам з окремими мисливцями, вчителями шкіл; власних польових робіт він тут не проводив.

Проведений нами аналіз засвідчує, що використання інформації широко відомої першої фауністичної роботи по птахам Закарпаття „Птаство Подкарпатської Русі” 1932 року можливе тільки з корективами відомостей самої колекції А.Грабара, матеріали якої не репрезентують всю територію сучасної Закарпатської області. Крім того є певні розбіжності і на посилання про цю колекцію у Страутмана (1954, 1963). Можна припустити, що причина тільки в роботі самих музейних співробітників, які не звернули увагу на „малі етикетки”, а користувались словесними відомостями. Безумовно ця версія має право на життя, але факт про здобування Грабарем 27.03.1860 року білої сови, як і інші відомості про чучела руки Грабара з 1961 року – повний абсурд. В першому випадку необхідно врахувати, що А. Грабар родився в 1883 році і він ніяк не міг добути екземпляр в 1860 (друкарський огріх), а у другому – слід пам’ятати, що помер він в 1959 – му і, всі експонати датовані пізніше 1958 року – це не його робота.

Декілька слів про експонати, які не потрапили до переліку видів колекції А.Грабара, але, на наш погляд, є з колекції. Це насамперед екземпляри яструбиної сови (*Surnia ulula*), полярної сови (*Nyctea scandiaca*), сипа білоголового (*Gyps fulvus*), пугача (*Bubo bubo*), сови вухатої (*Asio otus*), змієїда (*Circus gallicus*) та боривітра (*Falco tinnunculus*). Ймовірно, що при багаторазових переїздах зоологічного музею, відомості про ці екземпляри були втрачені.

Безумовно, що сама колекція А.Грабара – здобуток для вузьких спеціалістів, які працюють над окремими питаннями фауністики, систематики, морфології і т.д., і є невичерпним джерелом інформації. Надіємось, що даною роботою, ми хоч трохи змогли ліквідувати інформаційний вакуум стосовно цієї орнітологічної збірки, яка по праву стоїть поряд із зоологічними колекціями Львова, Києва, Харкова, Чернівців і складає Національне надбання України.

Література.

1. **Грабар А.А.** Птаство Подкарпатской Русі (Avifauna Carpatossica). – Підкарпатська Русь 7. – 1932. – С. 153-162, 8. - С.181-188. – 9-10 С.198 – 212.
2. **Hrábar Sándor.** Kárpátalja ragadozó madarai. – Зоря Часопись Подкарпатского Общества Наукъ. Рочникъ II.число 1-2. – 1942. – С.145 - 181

3. Пекло А.М. Каталог коллекций зоологического музея ННПМ НАН Украины. Птицы. Вып.1 Неворобьиные Non-Passeriformes/ - Киев: Зоомузей ННПМ НАН Украины. – 1997. – С.63-120
4. Страутман Ф.Й. Птицы Советских Карпат. Изд-во АН УССР, К: 1954 - 324с..
5. Страутман Ф.Й. Птицы западных областей УССР, Изд-во Львовского ун-та, 1963 – С.155-162

Лунь очеретяний *Circus aeruginosus* (Linnaeus, 1758).

Населяє ділянки очеретів озер та стариць рівнини. Гніздо мостить або в очереті, або в кущах. Пункти спостережень: Сенне, Тегиня, Чічаровце, Гелмовці (Словаччина), Павлово, В. Лучки, Шаланки, Форнош.

Орлан-білохвіст *Haliaeetus albicilla* (Linnaeus, 1758).

Рідкісний залітний птах. Одне гніздо знаходиться в буковому лісі поблизу оз. Морське Око на Вігорлаті (Словаччина). Пункти спостережень: Реметевашамор, Сенне, В. Капушани, Палін (Словаччина), Комаровці, Галоч, Серне.

Орлан-довгохвіст *Haliaeetus leucoryphus* (Pallas, 1771).

Відзначений А. Грабарем поблизу м. Ужгород восени 1938 р. Пункти спостережень: Ужгород.

Сип білоголовий *Gyps fulvus* (Hablizl, 1783).

У нас не гніздиться. З'являється там, де є загиблий скот, переважно на полонинах. В 1930 році спостерігав чотири особини на території між Перечином та Невицьким. Також групу із трьох особин спостерігав біля с. Комаровці. Дві добути особини 17.09.1922 (поблизу м. Ужгород) та 10.10.1927 (поблизу с. Павлово) були молодими самцями. Пункти спостережень: Ужгород, Павлово.

На завершення хочемо відмітити приємний класичний описовий стиль написання роботи. В русинському варіанті, очевидно тому, що першоджерелом виступав угорськомовний варіант, відсутні детальні описи поведінки окремих видів, характеристики їх польоту, полювання, тощо. Таким чином, робота А. Грабара виходить за межі зоогеографії, так як містить інформацію і про етологію, про міграції. З цієї без винятку унікальної роботи можна почерпнути інформацію і про інші види хребетних тварин та комах, а також про стан лісових масивів. На жаль, сьогодні такий виклад вважається не науковим і сьогоднішні дослідники обмежуються наведенням тільки сухих фактів, які нерідко грішать неточностями.

Література

Hrábar Sándor. Kágrátalja ragadozó madarai. – Зоря. Часопись Подкарпатського Общества Наукъ. Рочникъ II. число 1-2. – 1942. – С.145 – 181

КОЛЕКЦІЯ ХИЖИХ ПТАХІВ ТА СОВ А.А.ГРАБАРА В ЗООЛОГІЧНОМУ МУЗЕЇ УЖНУ.

*Л.А.Потіш, доцент, Ужгородський Національний університет,
Н.І.Потіш, зоологічний музей УжНУ.*

Відсутність цілеспрямованих зборів зоологічного матеріалу за останні 20 років примушує розглядати наявні колекції зоологічних музеїв, як єдину можливість для вивчення питань систематики, фауністики, популяційної екології, аутокології, тощо. Особливо цінними з цієї точки зору є колекційні збори, вік яких наближається до 100 і більше років. Аналіз таких збірок